

ERUPȚIE ÎN MUNȚII APUSENI

Gilăul răsună de tulnic și pistoale

Fărădelegile comuniștilor se întindeau peste tot. Riposta a fost promptă după anul 1948. Uneltele puse în slujba cotropitorului rus au fost avertizate să nu facă rău oamenilor. Acolo unde nu s-a înțeles, s-a trecut la sancționarea vinovaților. Așa cum i-am văzut acționând pe partizanii colonelului Uță Ion și ai lui Gheorghe Arsenescu, la care au răspuns prezent și cei ai inginerului Gavrilă, ai avocatului Spiru Blănaru și ai fraților Arnăuțoiu, tot așa în munții brăzdați de valea Arieșului, Valea Ierii sau izvoarele Someșului Mic, îl vom întâlni pe moț făcându-și datoria și cerându-și dreptul la o viață liberă.

În anii 1948-1949 oamenii stăpânirii au început să amuțească. Ici-colo erau găsite aruncate la marginea drumului unele dintre slugile comuniste care terorizau populația.

Pe drumurile ce plecau din Turda sau Cîmpeni, fie pe valea Arieșului, fie pe valea Ierii, pe la Lupșa, Poșaga sau Făgetu Ierii, se părea, noapte de noapte, că se instaurase libertatea și, în căutarea ei, veneau și din alte colțuri de țară. Se dusesse vestea până la București că Dabija și Diamandi își fixaseră jaloane de țară nouă. Jandarmii nu mai aveau curajul să circule. Ceruseră ajutoare și tremurau în posturi de teamă să nu fie călcați de potera haiducească.

În vara anului 1948 Securitatea din București l-a însărcinat pe Alexandru Drăgulănescu, devenit specialist în recrutare și predare de material uman, să afle cât mai mult din ceea ce se petrece la Muntele Mare.

Acesta îl găsește pe Ion Robu, tânăr entuziast, licențiat al Academiei Comerciale, care, crezând că se apropie sfârșitul regimului comunist, a fost gata să plece la fața locului pentru a da concursul acestei mișcări, din partea Tineretului Național Țărănesc, însoțit de alți doi tineri, Ionescu și Maxim, absolvenți ai Academiei Comerciale, Nelu Robu a plecat în Apuseni și, prin intermediul sătenilor, a ajuns să stea de vorbă cu șefii mișcării de rezistență de acolo. Cei trei bucureșteni au fost impresionați de viața acestora în munți, de discuțiile purtate la lumina opaițelor și de drumurile parcurse pe înnoptate. Revenii la București, Nelu Robu a povestit celui ce l-a trimis acolo ce a văzut și a discutat.

Ieșit din închisoare, am aflat întâmplător de această poveste și i-am transmis lui Robu, printr-un prieten, să se ferească de Drăgulănescu. Mai târziu, la Jilava, am avut un indiciu că i s-ar fi comunicat, dar n-a ținut cont de mesajul meu.

La încurajările lui Drăgulănescu, Robu a plecat din nou la drum, desigur cu alții pe urmele lui.

Bineînțeles, Siguranța, transformată în Securitate, lucra acum pe mai multe planuri, astfel că a infiltrat și un maior lângă Dabija.

Forțele armate dirijate de la Sibiu, Cluj și chiar București, unele devenind disponibile după căderea grupului Uță-Blănaru, au fost puse în acțiune sub comanda maiorului Gheorghe Crăciun și au intrat în acțiune.

Groaza s-a așternut peste moți, peste sate.

Noapte de noapte, sătenii erau arestați pentru a tăia partizanilor orice sursă de aprovizionare, urmărind în același timp și descoperirea ascunzătorilor. La represiunile împotriva moților, partizanii au răspuns cu aceeași monedă.

La marginea comunei Brăzești, între Sălciua și Baia de Arieș, a fost găsit împușcat de jandarmi Vasile Meșter. A urmat un nou val de teroare și noi ridicări de oameni.

Sălbaticile Chei ale Turzii și Arieșului deveniseră și mai sălbaticе din cauza acestei invazii, care ridica până și pe ciurdari, lăsînd vitele la voia întâmplării.

Țăranii Ilea, tată și fiu, de pe Valea Ierii, au fost împușcați și aruncați la marginea drumului între Ocoliș și Runc, iar Grigore Ilea, din neamul lor, după ce a fost schingiuit pe la Securitate, a ajuns la "Canalul Morții".

În toamna anului 1949 Mihai Cucu a fost asasinat și aruncat la marginea comunei Ceanul Mare, iar Gheorghe Cucu, fratele lui, a ajuns în lagărul de exterminare de la Peninsula, în aceeași perioadă, locuitorii văilor Galdei și Stremțului au trecut timp de o săptămână, în drum spre Teiuș, pe lângă trupul mutilat al lui Nicolae Moldovan, împușcat în luptă și aruncat la marginea Benieului. Tot pe atunci a fost împușcat și locotenentul Ionescu.

Beldeanu Ion din comuna Mihalț, județul Alba, a fost arestat pe 6 martie 1950 și, după condamnarea la 25 ani muncă silnică, a fost omorât, fiind executat cu lotul Dabija de la Sibiu, iar familiei i s-a transmis certificatul nr. 37.061 din 5.IV. 1950, cu diagnostic "mort din cauza: insuficiență cardiacă".

Mărginean Petre din comuna Obreja, județul Alba, condamnat pe 5 aprilie 1950 de Tribunalul Militar Sibiu, a fost omorât pe 25 iulie 1957 și familiei i s-a comunicat numai în anul 1965.

Chicoș Florian din Galda de Jos, județul Alba, a fost condamnat la 20 ani de Tribunalul Militar Sibiu și a fost executat pe 5 aprilie 1950.

Jalea Emil din Galda de Jos, județul Alba, condamnat la 20 de ani de Tribunalul Militar Sibiu, a fost executat pe 5 aprilie 1950 cu lotul Dabija.

O adevărată cursă de urmărire a avut loc după inginerul Traian Macovei și după fratelui lui din satul Mușca, de lângă Lupșa. Acesta din urmă era învinuit că ar fi omorât doi plutonieri de jandarmi.

Mașinile Securității înconjurau muntele și oamenii înarmați pătrundeau tot mai adânc în ascunzătorii lui. În urma lor alte mașini încărcău moșii și-i transportau spre Turda, Alba Iulia, Cluj și Sibiu. Molima Securității s-a abătut și asupra satelor: Albac, Baia de Arieș, Buru, Cacova, Certege, Galda, Întregalde, Lunca, Lungești, Lupșa, Mogoș, Ocoliș, Poșaga, Rîmeți, Roșia Montană, Runc, Sălciua, Țelna, Vălișoara.

Satele au fost răscolite de la Mărișel, Măguri și Răcătau, de pe valea cu același nume, care-și mâna firul de apă spre Cîmpeni și mai departe, la Cîmpia stropită de sângele lui Mihai Vodă Viteazul, vestind că "țara arde de morminte, cum arde cerul de făclii".

Au mai fost ridicați Maria și Cornel Păcurariu din comuna Micești și dispăruți au rămas până în ziua de azi.

Alte făclii s-au aprins pe cer. Țăranii Abăcioaiei Crișan și Ștefan Pop au fost împușcați pe marginile drumurilor.

Traian Grigorescu, student din Caracal, a fost executat la Sibiu.

După decenii și decenii, vorbind cu un supraviețuitor al acestei mișcări de rezistență din Țara Moșilor, acesta mi-a spus:

"Curios! întrebam când pe unul, când pe altul dintre acești țărani care formau marea majoritate a celor ce veniseră în munți:

- Cit pământ ai, nene ?

Nu puteam înțelege răspunsul lor unanim: - Nimica !

Auzi, dumneata - mi-a spus uimit interlocutorul - acești oameni, care nu aveau nimic de apărut, au pus mâna pe armă să salveze biata țărișoară! Mă întrebam unde erau cei cu stare ? Pe cei cu cap îi știam deja porniți pe drumul Jilavelor și Aiudurilor. Acești ciurdari și dodari, fără pită și fără țarină, băjenari din iarnă-n iarnă, se angajau să îndrepte orânduirea intrată în mâna muscalului!"

Era porunca de dincolo de veacuri: "Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane, pentru sfânta dreptate !"

"De veacuri îmi tot pun în sac oftatul și toamna plec la vale prin vâlcele"

Tot în acea toamnă, cu sutele au pornit moșii pe drumul închisorilor, osândiți de o dreptate ciungă. Și nu exagerăm dacă spunem că și-au luat cu ei ciolanele ce "le ies prin piele" și cu satele s-au mutat în lagărele de exterminare de pe valea Canalului plângerii neamului românesc. Dintre ei, încercăm să smulgem uitării pe: Ion Bîrsan, Vili Braicu, Aurel Brumă, Ion Cîmpeanu (șef de secție financiară la Turda), Ana Cibu (țărancă), Ioana David (țărancă, gravidă în momentul ridicării), Ion și Pamfil David (țărani), Teofil David (student), Victor Gherman (țăran din Rîmeți), Goia, Guțiu Hădăran (țăran din comuna Viișoara), Hângănuț, Alexandra Lazăr (ofițer invalid), Petre Luscov (țăran din comuna Galda de Jos), Mihai Iubu (medic, arestat pentru că a îngrijit partizanii răniți în zona văii Drăganului), Traian Istrate (notar din Ciugud), Ion Micu (din comuna Galda), Ion Mihuț (țăran din comuna Întregalde), Ariton Moldovan, Ion Nicoară, Gheorghe Pavel (din Turda), Gheorghe Popa, Ion Popescu (șef de gară din Lupșa), Ion Pop-Boabă, Ion Pop Aderii, Vaier Rusu, Raveca Stan (țărancă), Manoilă Secui, Ion Cîrje (doctor în drept, din comuna Mihai Viteazu), Gheorghe Latiș, Eugen Soroiu ("doctor fără voie" din Lupșa, poreclă ce i-a dat-o Remus Radina, deoarece la Canal orice meserie i s-ar fi potrivit, în afară de cea de medic pe care i-a fixat-o ofițerul politic), Stanciu (student la Iași), Mihai Tomuș, Trifu (din Turda).

Anchetarea și chinuirea celor arestați s-au desfășurat la Turda, pentru cei implicați în acțiuni de ajutorare și la Alba Iulia și Sibiu pentru cei ce au participat la lupte. Printre schingiuitori s-au numărat: Gheorghe Crăciun (maior), Margareta Hegheduș (care a împușcat partizani în munți și a torturat pe cei arestați), Herta Kovacs, Gheorghe Mezci, Moravetz, Victor Nistor, Isaia Pop (un adevărat călău, care a murit într-un accident de motocicletă fără a se fi elucidat cauza acestuia).

Lotul a căzut nu numai din pricina cozilor de topor venite de la București după Ion Robu, dar și ca urmare a infiltrării maiorului Ion Oniga, căruia drept răsplată i s-a dat 5 ani de muncă la Canal. După eliberare a fost responsabil la un magazin din comuna Miroslava.

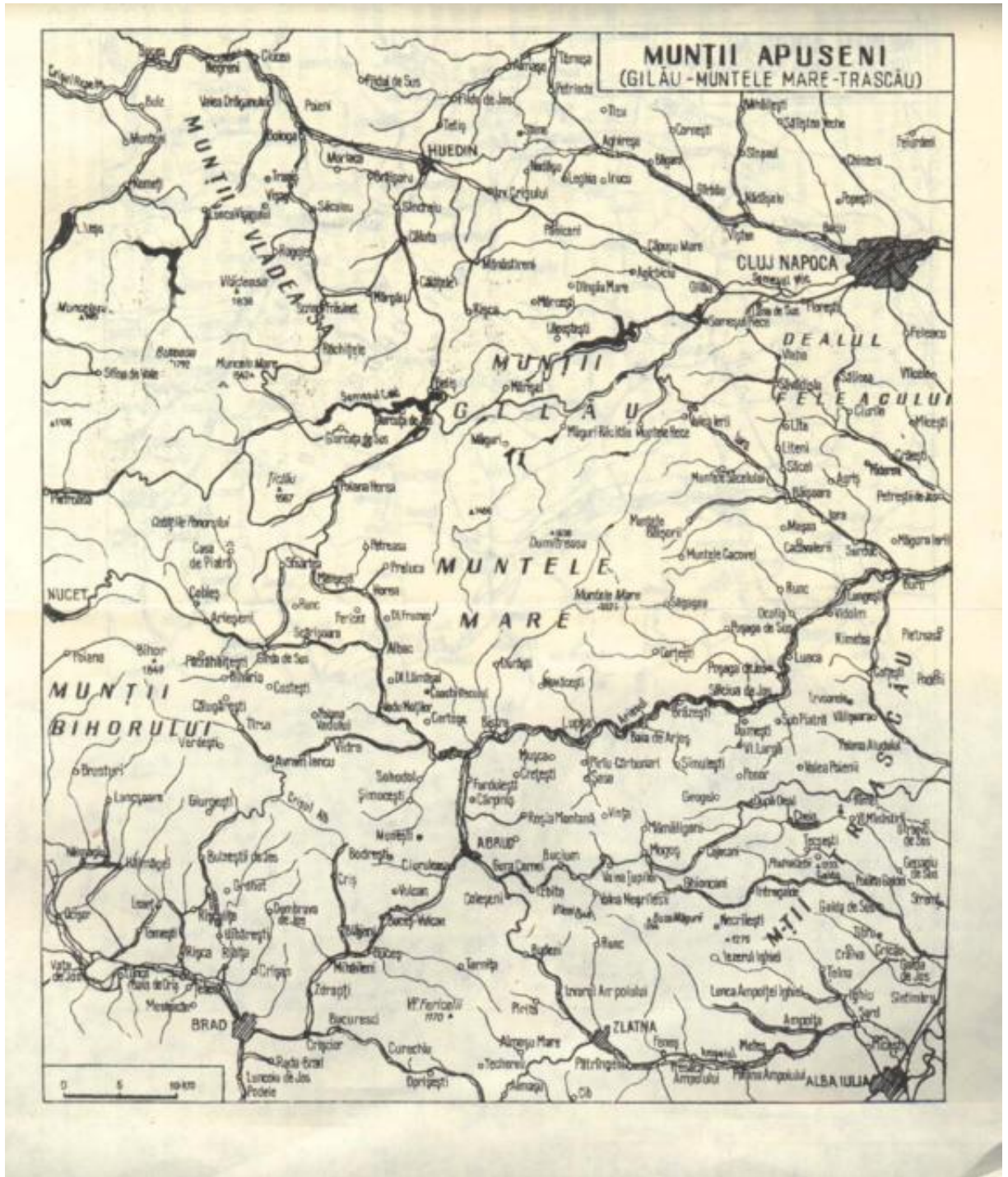
Dintre conducătorii prinși în viață, șase au fost condamnați la moarte. Au stat tot timpul în lanțuri la Sibiu. Se cunosc numele lui Dabija (executat), Iosif Oanea (student, executat), Vasile Rusu (țaran din Satu Nou - Baia Mare, executat), Ion Robu (căruia i s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață și avea să moară în închisoare).

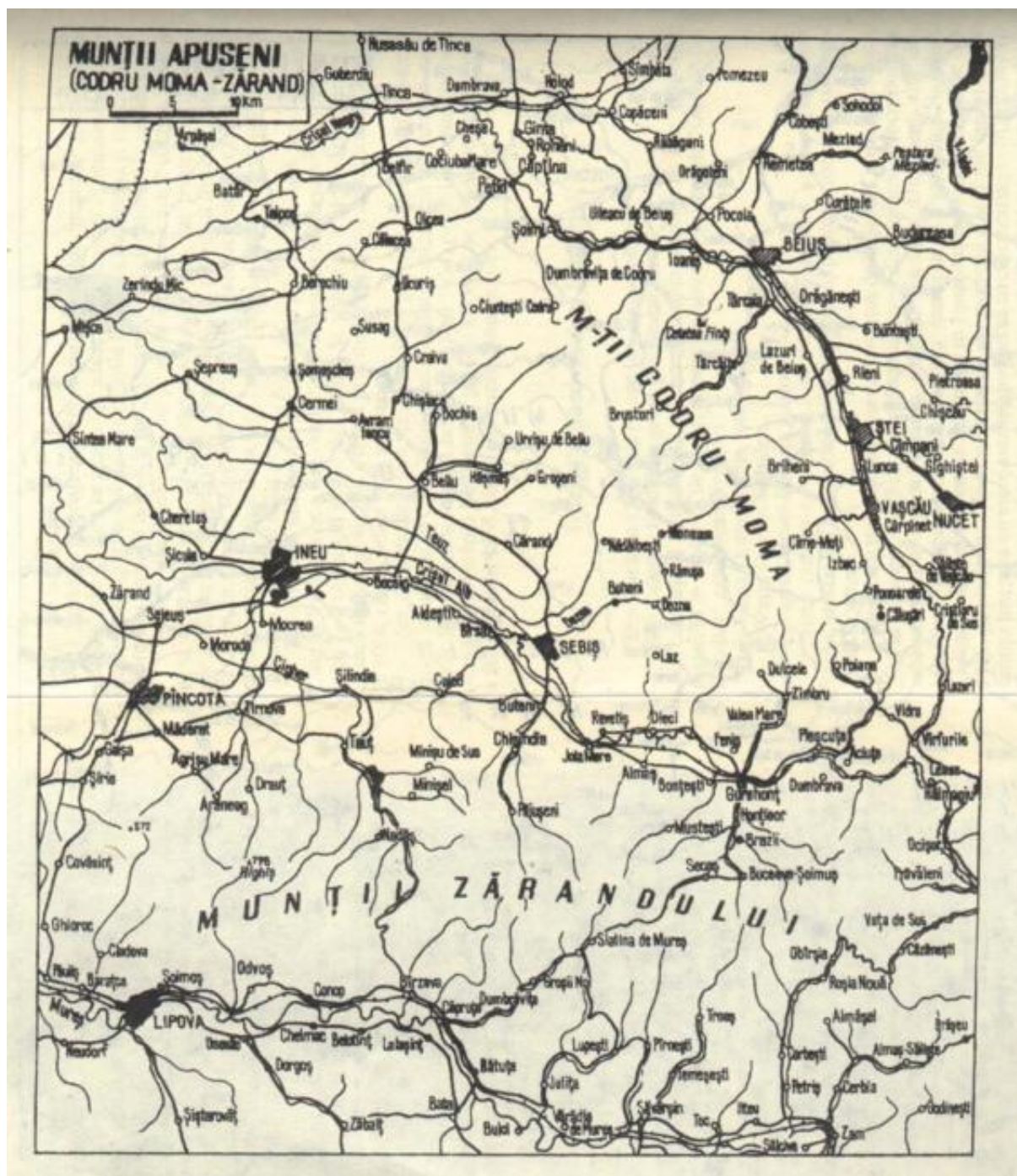
Despre ceilalți se știe că "erau tineri și voinici", după relatările unui filozof care era într-o celulă apropiată. Au mai fost condamnați: Maxim la 15 ani și Ionescu la 10 ani, ambii din București.

În anul 1950, Ion Robu, trecând prin Jilava și auzind că sunt acolo, mi-a comunicat prin cineva că Sandu este omul Securității și din cauza lui a căzut. Bănuiesc că a fost un răspuns la mesajul pe care i-l transmisesem cu doi ani înainte și de care nu ținuse cont.

Dar poate ne-a fost dat ca fiecare să avem o iudă pe urmele noastre.

Ne scapă numele unui viteaz cioban, executor testamentar al voinței strămoșești, exemplu pentru generațiile viitoare: în iulie 1952, dinspre Gilău, pe valea Someșului Rece, între vârful Testiașu și Răcătău, veneau oamenii Securității, răspândiți în trecători; în schimburi iuți de plumbi a fost secerată o mare parte din companie. Pe o colină, baciul îi aștepta singur, cu arma devenită neputincioasă, rezemat de brad.

Teroarea se abate asupra Țării Moșilor

Vom prezenta mai jos o condamnare la moarte în public, extrasă din relatarea unui martor ocular, și reținută de Ovidiu Vuia.

Comuna Iara este situată în depresiunea văii râului cu același nume, la 5 km. după ieșirea acestuia din Munții Săcel și Băișoara. Întinsă pe o suprafață mare și înconjurată de munți, la vest Muntele Mare, la sud Munții Trascăului, închisă la nord de peretele Gherghei, Iara este sediul unei foarte vechi diviziuni administrative, cu un târg tradițional, cu numeroase întreprinderi comerciale, cuprinzând cel mai mai mare număr de sate din România. Unul din acestea, Agriș, este locul de naștere al primului

erou al Unirii de la 1918, Ion Arion, împușcat mișelește de jandarmii unguri pe podul din gara Teiuș, în timp ce se ducea la AJba Iulia. Agriș este situat pe un platou de pe vârful Cremezeu. Din Iara nu se vede decât clopotnița bisericii din sat, când soarele se reflectă pe acoperișul său de tablă zincată. Pentru a ajunge în sat cu căruța trebuie să dai un ocol muncelului pe fața despădurită a acestuia, transformată în sute de terase. O potecă străbate loturile de cereale, cultivate prin rotație de culturi, și-ți permite să ajungi în sat în două ore în loc de cinci.

Toată partea cultivabilă din Cremezeu aparținea unui grof ruinat, Tiri Gyula. Acesta, pentru a ușura munca pe pământul lui, construisese un corp de clădiri pentru slugi și un grajd pentru 6 perechi de boi pe care îi folosea la aratul teraselor după ce le îngrașă cu bălegarul lor. Om practic, groful supraveghea chiar și folosirea găinașurilor din crescătoriile de păsări, organizate metodic.

Odată ajuns pe vârful Cremezeu, aveai în față panorama satului străbătut de două ulițe principale. Printre case, în majoritate din lemn pe fundație de piatră, se distingeau două construcții. Una era școala unde profesau institutorul și soția lui, cealaltă, înconjurată de grădini mari, aparținea fostului director al școlii, Gheorghe Taman, proprietar al unor terenuri agricole și al unor livezi care îi permiteau să se considere un om destul de bogat. Moartea bătrânului a coincis cu intensificarea acțiunii de planificare a agriculturii: un an de cereale, un an de fână. Acest sistem avea desigur un substrat.

Mulți țărani erau dezorientați. Pentru a-i face să obțină din pământurile lor recolte din ce în ce mai mari și a le lua până la ultimul bob de secară, s-au trimis la țară instructori, în realitate un fel de jandarmi camuflați, care nu se pricepeau deloc la agricultură. Rolul lor era să supravegheze țăranii astfel încât toate produsele cerealiere să fie adunate într-o singură arie de treierat; în acest fel țăranul era constrâns să livreze cota către stat. Dacă îi mai rămânea ceva, cu atât mai bine. Dacă nu, îi rămâneau sapa și grebla.

În fața acestei situații, țăranii au renunțat la toate avuțiile lor și au emigrat către oraș. Unii dintre ei au luat drumul pădurii.

Bătrânul învățător din Agriș lăsase la moartea sa doi copii: o fată, Letiția, și un băiat, Ghiță. Letiția era elevă la liceul din Turda, Ghiță era student în anul patru la Medicină. Pentru a înlătura copiii de la succesiunea tatălui lor, agentul agricol a început să-i amenințe: pe Letiția cu închisoarea și pe Ghiță cu eliminarea din facultate. De teamă de a nu compromite studiile fratelui său, Letiția s-a căsătorit cu învățătorul Vasile Vomir, un profesor model. Acesta a preluat conducerea gospodăriei, pe care a administrat-o după regulile locale, achitându-se de obligațiile față de stat, spre marea dezamăgire a agentului agricol, care a decis să se debaraseze de învățător. Cum scrisorile anonime nu i-au adus succes, a recurs la alte metode.

Într-o seară, un ceferist a bătut la ușa învățătorului și i-a cerut să-l găzduiască pentru o noapte. Vasile Vomir l-a primit după tradiția de ospitalitate românească. Când ceferistul a amintit de partizanii din munți în cursul conversației, învățătorul, în loc să i-o reteze scurt, s-a mulțumit să-i spună că el are multă treabă și nu are timp să se ocupe de prostii. Dar treaba era serioasă; mărturia agentului agricol și a milițianului din Turda, deghizat în ceferist, au fost suficiente pentru arestarea învățătorului.

Judecat în grabă, Vasile Vomir a fost condamnat la 10 ani închisoare, din care opt execuțați în minele de plumb de la Baia Sprie.

Odată cu condamnarea lui Vasile Vomir, studentul Ghiță Tautan a fost exclus din facultate. Revenind de la Cluj, Ghiță a preluat conducerea gospodăriei, ajutat de sora sa, mamă a doi copii.

Oaspeți suspecți au bătut din nou la ușa cerând găzduire., dar avizat de pățania cumnatului său, Ghiță Tautan i-a alungat. Agentul agricol nu-i găsea nimic de reproșat lui Ghiță Tautan, care era foarte circumspect. De ciudă, agentul agricol se pune fără milă pe locuitorii satului, care au decis să-i vină de hac.

Într-o bună zi agentul agricol a fost găsit cu capul sfărâmat în fața locuinței lui Ghiță Tautan. Era o zi de târg la Iară. Ghiță întârziase până la căderea serii la birt cu preoții din Filca de Jos și Porcuțiu, preotul din Valea Ierii. Revenit la el acasă în Agriș, a fost smuls din pat în puterea nopții, dus la închisoarea din Turda și bătui pentru a mărturisi asasinarea agentului agricol. Printre călăii lui se găsea și tapițerul Albion din Turda, devenit mai târziu unul din tortionarii de la "Canalul Morții".

La o săptămână de la arestarea sa, Ghiță Tautan a fost judecat în public la Iară, unde s-au adus cu forța delegați din toate satele, constrânși să ceară moartea sa, ca dușman de clasă. Și astfel, el n-a avut posibilitatea să dovedească cu martori nemernicia acuzației ce i se aducea.